

- Van Rijt, J. & P.A. Coppen (2017). “Bridging the gap between linguistic theory and L1 grammar education-experts’ views on essential linguistic concepts”. In: *Language awareness*, 26 (4), p. 360-380.
- Van Rijt, J. & P.A. Coppen (2021). “The conceptual importance of grammar: Knowledge-related rationales for grammar teaching”. In: *Pedagogical Linguistics*, 2 (2), p. 175-199.
- Van Rijt, J., P. de Swart, A. Wijnands & P.A. Coppen (2019a). “When students tackle grammatical problems: Exploring linguistic reasoning with linguistic metaconcepts”. In: *Linguistics and Education*, 52, p. 78-88.
- Van Rijt, J., A. Wijnands & P.A. Coppen (2019b). “Dutch teachers’ beliefs on linguistic concepts and reflective judgement in grammar teaching”. In: *L1-Educational Studies in Language and Literature*, 19, p. 1-28.
- Van Rijt, J., A. Wijnands & P.A. Coppen (2020). “How secondary school students may benefit from linguistic metaconcepts to reason about L1 grammatical problems”. In: *Language and Education*, 34 (3), p. 231-248.
- Wijnands, A., J. van Rijt & P.A. Coppen (2021). “Learning to think about language step by step: A pedagogical template for the development of cognitive and reflective thinking skills in L1 grammar education”. In: *Language Awareness*, 30 (4), p. 317-335.

Ronde 6

Anne-Sophie Ghyselen
 Universiteit Gent
 Contact: annesophie.ghyselen@ugent.be

Hier spreekt men (Standaard)Nederlands? Aan de slag met streektaal, dialect, tussentaal en regionale accenten in het secundair onderwijs

10

1. Inleiding

In debatten over taal en onderwijs zijn taaldiversiteit en inclusie vandaag belangrijke onderwerpen, zowel in Nederland als in Vlaanderen. Opvallend is dat de aandacht daarbij vooral gaat naar vormen van meertaligheid die uit migratie resulteren, en hoe met die meertaligheid omgegaan moet worden om gelijke onderwijskansen te garan-

deren. Het gaat dan bijvoorbeeld over de vraag hoe leerkrachten het best omgaan met leerlingen die het Frans, het Turks of het Chinees als thuistaal hebben en het Nederlands als vreemde taal verwerven. Regionale variatie binnen het Nederlands of streektalen die nauw verwant zijn met het Nederlands komen veel minder aan bod (zie hierover ook Delarue & Zwart 2022). Dat is ergens logisch, gezien de groeiende etnische diversiteit in leerlingpopulaties en de ongelijkheid die daarmee gepaard blijkt te gaan (zie o.a. PISA-resultaten; Boone & Van Houtte 2013; Celeste e.a. 2019). Tegelijkertijd is het belangrijk om dialecten en streektalen niet uit het oog te verliezen, en stil te staan bij (1) de mate waarin ze betrokken zijn bij processen van onderwijsongelijkheid en (2) welke plek ze idealiter krijgen in een taalbewuste lespraktijk.

2. Streektaal, dialect en tussentaal in Vlaanderen en Nederland

In zowel Vlaanderen als in Nederland kan de verhouding tussen dialect en standaardtaal omschreven worden als ‘diaglossisch’, wat betekent dat er sprake is van een continuüm van dialect tot standaardtaal met mengvormen ertussenin. De status en functionaliteit van de onderdelen van die continua verschillen echter regionaal.

Onderzoek in Vlaanderen toont aan dat Standaardnederlands (in zijn Belgische variant) goed ingeburgerd is als schrijftaal en ook belangrijk wordt bevonden als spreektaal, maar dat weinig Vlamingen het ook effectief (willen) spreken. Het Belgische Standaardnederlands ontwikkelde zich minder spontaan dan het Nederlandse Standaardnederlands (zie hierover Van Hoof & Jaspers 2012), waardoor het voor veel Vlamingen in zijn gesproken vorm als een vreemde taal aanvoelt, waarin ze zich weinig comfortabel voelen. In de dagelijkse omgang hoor je dan ook vooral tussentaal en – in steeds mindere mate – dialect. Tussentaalsprekers bewaren een aantal kenmerken van de regionale dialecten (zoals het wegvallen van eind-*tʃ*, verkleinvormen op *-ke* of voornaamwoorden zoals *ge* en *gij*), maar ruilen vele andere dialectkenmerken in voor standaardtalige alternatieven. Afhankelijk van de hoeveelheid behouden dialectvarianten kan een tussentaalspreker dialectischer of standaardtaliger klinken. Een duidelijk afgebakende variëteit is tussentaal met andere woorden niet. Een bevraging bij 835 Vlaamse studenten hoger onderwijs in 2023 – die ik samen met Kayley Meeuw en Roxane Vandenberghe uitvoerde (publicatie in voorbereiding) – leert dat tussentaal de moedertaal is van 76% van de bevroegde jongeren; 15% zou thuis dialect spreken, 7% standaardtaal en 2% een andere thuistaal. Wat de schoolcontext betreft, geeft 80% van de bevroegde studenten aan overwegend standaardtaal te spreken met docenten in de les; 19% zou overwegend tussentaal spreken, 0,6% dialect en 0,5% een andere taal dan het Nederlands.

Voor Nederland is er minder empirisch onderzoek voorhanden. Enige voorzichtigheid is dan ook geboden, maar de consensus onder variëtietaalkundigen lijkt te zijn dat:

1. het dialectverlies in Nederland iets verder gevorderd is dan in Vlaanderen (zie Schmeets & Cornips 2022 voor recent cijfermateriaal voor Nederland);
2. de informele omgangstaal in Nederland dichter bij het Standaardnederlands aanleunt dan in Vlaanderen;
3. Nederlanders zich comfortabeler voelen bij het Standaardnederlands (al zijn er ook duidelijke regionale verschillen).

Een belangrijk verschil tussen Nederland en Vlaanderen is ook dat sommige dialecten in Nederland – het Limburgs en het Nedersaksisch – officieel erkend zijn als aparte regionale talen onder het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden. Het Limburgs en Nedersaksisch worden dan ook niet als dialecten van het Nederlands beschouwd.

3. Link tussen streektaal, dialect, tussentaal en onderwijsongelijkheid?

Een ander verschil tussen Nederland en Vlaanderen vinden we in de mate waarin streektaal, dialect en tussentaal als thema's aan bod komen in het onderwijsstaalbeleid. Waar Nederlandse eindtermen niet expliciteren welke soort Nederlands van leerlingen wordt verwacht (en er in theorie ook ruimte wordt gelaten voor sommige streektaalen), wordt in de Vlaamse eindtermen vaak expliciet verwezen naar het Standaardnederlands als norm. De Vlaamse eindtermen vermelden weliswaar ook tussentaal en dialect als begrippen die behandeld moeten worden in taalbeschouwingslessen, maar in het vaardighedenonderwijs staat het Standaardnederlands centraal. In onderwijsdebatten wordt in Vlaanderen ook vaak gehamerd op het belang van het Standaardnederlands t.o.v. tussentaal en dialect (zie bv. onderwijsexpert Dirk Van Damme in zijn bundel *Emancipatie, excellentie en eerlijke kansen*, die in 2023 verscheen), terwijl de discussie in Nederland vooral over het Nederlands (in zijn geheel) ten opzichte van migratietalen en het Engels lijkt te gaan.

Wat Nederland en Vlaanderen echter delen, is dat een dialect- of streektaalachtergrond vaak als nefast wordt gepercipieerd voor onderwijskansen (net zoals vormen van meertaligheid die uit migratie resulteren) en dat leerkrachten het belangrijk vinden op het Standaardnederlands in te zetten (Delarue & Zwart 2022). Of er effectief een correlatie is tussen schoolprestaties enerzijds en dialect, streektaal of tussentaal als thuistaalachtergrond anderzijds, is niet duidelijk. Onderzoek toont alvast aan dat het beheersen van meerdere taalvariëteiten cognitieve voordelen oplevert (Antonioni e.a. 2016), waardoor het op zich aan te bevelen is te investeren in meertaligheid in plaats van het als een beperking te beschouwen. Tegelijkertijd is er vrij veel onderzoek dat wijst op het bestaan van vooroordelen tegenover regionale variatie in België en Nederland. Meer specifiek blijken sprekers van dialect, tussentaal of streektaal onder andere als minder intelligent te worden gepercipieerd dan standaardtaalsprekers. In de jaren 1970 observeerden onderzoekers in het zogenaamde Kerkradeproject dat dit soort taalattitudes

ook (vaak onbewust) bij leerkrachten voorkomt en de beoordeling van dialectspreekende leerlingen nefast beïnvloedt (zie hierover Stijnen & Vallen 1980) – los van de prestaties van die leerlingen. Of dit soort bias ook vandaag nog een impact heeft in een onderwijscontext – in een tijd van verder gevorderd dialectverlies, democratisering en informalisering – is onduidelijk. In de bovenvermelde enquête bij 835 Vlaamse studenten hoger onderwijs in 2023 gaf 16.83% van de studenten een score van 50 of meer bij de stelling “Ik voel me soms gediscrimineerd door mijn dialectachtergrond” (0 = helemaal oneens; 100 = helemaal eens). Bij de stelling “Als je dialectisch klinkt, dan gedragen docenten zich anders tegenover jou” was dat 37% en bij de stelling “Als je dialectisch klinkt, dan heeft dat een impact op de scores die docenten je geven” 36%. Verder onderzoek moet aantonen of deze inschattingen ook daadwerkelijk kloppen.

In het licht van bestaande vooroordelen t.o.v. dialect-, streektaal- en tussentaalsprekers (of ze nu schoolprestaties beïnvloeden of niet) kun je je afvragen of scholen moeten hameren op algemene standaardtaalcompetentie om dit soort vooroordelen te remediëren dan wel net moeten sensibiliseren en een tolerante houding moeten promoten om de bestaande bias tegen te gaan. Dit is een moeilijke discussie waarin meerdere standpunten mogelijk zijn (zie onder andere ook recentere discussies over talige rechtvaardigheid in de politieke filosofie en het project ‘*Accent Bias in Britain*’ over de mogelijkheid om bestaande vooroordelen te veranderen). Mij lijkt het alvast aangewezen om beide pistes – inzetten op standaardtaalbeheersing en bias wegwerken – te combineren.

4. Aan de slag

Leerkrachten secundair onderwijs wil ik graag aanmoedigen om:

- te reflecteren over de eigen taalattitudes en de manier waarop die mogelijk de evaluatie van studenten beïnvloeden;
- in taalbeschouwingslessen over taalvariatie:
 - o taalvariatie niet te beschrijven in termen van ‘juist’ of ‘fout’ – ook termen als ‘netjes’ of ‘verzorgd’ spreken zijn mijns inziens te vermijden – maar net de relativiteit van die termen te bespreken en na te gaan hoe de invulling van wat als ‘standaardtaal’ of ‘net’ is, bepaald is door ruimte, cultuur en tijd;
 - o expliciet stil te staan bij de vooroordelen die in een maatschappij bestaan tegenover verschillende vormen van taalvariatie, hoe die tot stand zijn gekomen en hoe studenten daarmee om kunnen gaan;
- bij taalvaardigheidsoopdrachten:
 - o studenten uit te dagen om met taalvariatie te spelen (bijvoorbeeld: bij spreekopdrachten zoals podcasts, reclamefilmpjes, interviews, enz. de opdracht te geven om functioneel te differentiëren tussen dialect, streektaal, tussentaal, e.d.).

Concreet lesmateriaal vind je op de recent vernieuwde website www.dialectloket.be (onder andere onder het luik ‘educatief’). Wie graag met taalvariatie aan de slag wil in het lager onderwijs, raad ik Delarue & Zwart (2022) aan.

Referenties

- Antoniou, K., K. Grohmann, M. Kambanaros & N. Katsos (2016). “The effect of childhood bilingualism and multilingualism on executive control”. In: *Cognition*, 149, p. 18-30.
- Boone, S. & M. Van Houtte (2013). “Why are teacher recommendations at the transition from primary to secondary education socially biased? A mixed-methods research”. In: *British Journal of Sociology of Education*, 34 (1), p. 20-38.
- Celeste, L., G. Baysu, K. Phalet, L. Meeussen & J. Kende (2019). “Can School Diversity Policies Reduce Belonging and Achievement Gaps Between Minority and Majority Youth? Multiculturalism, Colorblindness, and Assimilationism Assessed”. In: *Personality and Social Psychology Bulletin*, 45 (11), p. 1603-1618.
- Delarue, S. & W. Zwart (2022). ‘Voorbij de klassieke standaardtaalnorm. Talenbewust lesgeven via de kracht van dialecten en streektalen op school’. In: J. Duarte, M. Günther, F. De Backer, C. Frijns & B. Gezelle Meerburg (2022). *Talenbewust lesgeven in het basisonderwijs*. Bussum: Uitgeverij Coutinho, p. 157-176.
- Schmeets, H. & L. Cornips (2022). “Taaldiversiteit in Nederland”. In: *Taal en Tongval*, 74 (1), p. 75-106.
- Stijnen, S. & T. Vallen (1980). ‘Dialect en onderwijs in het Kerkrade project’. In: J. Segers, P. Stijnen, T. Vallen & J. Van den Broeck (1980). *Sociolinguïstiek en dialectologie*. Hasselt: Mededelingen van de Vereniging voor Limburgse Dialect- en Naamkunde, p. 1-31.
- Van Hoof, S. & J. Jaspers (2012). “Hyperstandaardisering”. In: *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, 128 (2), p. 97-125.